

GEERT LOVINK
İnternetimizi Geri Almanın Yolu

GEERT LOVINK Ağ kültürünü teknoloji devlerine bırakılmayacak kadar kıymetli bulan Amsterdam doğumlu Lovink uzun yıllardır medya eleştirisi ve teorisi alanında çalışmalar yapıyor. 2004'te Ağ Kültürleri Enstitüsü'nü (*Institute of Network Cultures*) kurdu ve hâlâ yeni medya alanındaki gelişmeler üzerine ufuk açıcı çalışmalar üretiyor. Yayımlanmış önemli kitapları şunlardır: *The Principle of Networking* (2005), *Zero Comments: Blogging and Critical Internet Culture* (2007), *Networks Without a Cause: A Critique of Social Media* (2012), *Social Media Abyss: Critical Internet Cultures and the Force of Negation* (2016), *Organization After Social Media* (Ned Rossiter ile birlikte, 2018), *Sad by Design: On Platform Nihilism* (2019). *Sosyal Medyanın Dipsiz Kuyusu* 2018 yılında Türkçeye de çevrildi (çev. Deniz Esen, Otonom Yayıncılık, İstanbul).

Stuck on the Platform. Reclaiming the Internet

© 2022 Geert Lovink

İletişim Yayınları 3284 • Bugünün Kitapları 279

ISBN-13: 978-975-05-3485-0

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Begüm Hazar Keleş

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GEERT LOVINK

İnternetimizi Geri Almanın Yolu

Platformdan Kaçış

*Stuck on the Platform
Reclaiming the Internet*

ÇEVİREN *Mehmet Ratip*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
GİRİŞ	
Platformdaki Hayaletler: İnternetin Çamura Batmış Aydınlanması	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
Zoom Yorgunluğunun Anatomisi	33
İKİNCİ BÖLÜM	
Ağa Ağıt	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Ağa Bağlı Psişenin Tükenmişliği: Çevrimiçi Hiper Duyarlılıklar Hakkında	85
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Platforma Tutsak: Çevrimiçi Regresyona Dair Notlar	107
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Minima Digitalia	127

ALTINCI BÖLÜM

İnsanları Değil, Profilini Sil:

İptal Kültürü Hakkında 153

YEDİNCİ BÖLÜM

Kripto Sanat Üzerine Notlar

ve Diğer MoneyLab Bulguları 169

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Stacktivizmin İlkeleri.....195

SONUÇ

Tekno-sosyal Alanın Yeniden Düzenlenmesi 217

KAYNAKÇA..... 237

TEŞEKKÜR

Bir önceki kitabım *Sad by Design*'ın yayımlanmasını takip eden üç sene pandeminin gölgesinde kaldı. Bu, genel itibarıyla, kaçırılmış fırsatlardan ibaret bir dönemdi. Dev teknoloji şirketleri gelirlerini, kârlarını ve iktidarlarını emsali görülmemiş derecede artırırken, devletler de dijital zapturatplarını sağlık ve hareket serbestisi konularına hükmedecek ölçüde sıkılaştırdılar. Teknoloji eleştirisinin taşıyıcısı olan hareketler, siyasi devinim kazanamadılar ve bir kez daha, bu “sanal” âlemde bile, gerçek yaşam içerisinde yüz yüze bir araya gelmenin hayati önemde olduğunu ispatladılar. Anksiyete ve paranoyanın kitlesel ölçekte tavan yaptığı koşullarda, *Zoom* ve *Teams* gibi platformlara rağmen, gerçek bir diyalog, tartışma ve strateji yürütememenin getirdiği yoksunluk geniş kesimlerce hissedildi. Sosyal medyanın karanlık yüzünü mütemediyen ifşa eden skandallara rağmen, kayda değer bir değişim göremedik. İnternet kullanımı daha da arttı. Entelektüel açıdan artık bu konuyu geride bırakıp ileriye bakmak cazip görünse de, sorunların hiçbiri çözüme kavuşmuş değil. Dolayısıyla, akıllı şehirler, yapay zekâ, bü-

yük veri [*big data*] ve –yakınlarda *metaverse* olarak yeniden ambalajlanan– sanal gerçeklik gibi bol keseden fonlanan konulara eğilmek yerine, bu hengâmeyle tekrar uğraşmaya karar verdim. İnternet Projesi’ni terk etmenin toplumsal maliyetinin çok yüksek olacağı kesin.

2004 yılından bu yana, araştırmalarımı desteklemeyi sürdüren Amsterdam Uygulamalı Bilimler Üniversitesi’nin Ağ Kültürleri Enstitüsü’nde (*Institute of Network Cultures*) çalışıyorum. 2020’deki kapanma sırasında, enstitüde bir kuşak değişimi yaşandı. Yapım ekibimden üç arkadaşım –Patricia de Vries, Inte Gloerich ve Miriam Rasch– daha iyi işler bulup enstitüden ayrıldılar. Uzun yıllar süren teşriki mesaimizden ötürü kendilerine müteşekkirim. Ekim 2020’de de yeni çalışma arkadaşlarımız Sepp Eckenhausen ve Chloë Arkenbout ana kadromuza katıldılar; hoş geldiler. Kitabın çoğu bölümünü okuyarak yorumlarını paylaşan John Longwalker’a bilhassa teşekkür ederim. Grubumuzun adı, *We Are Not Sick*, yani *Hasta Değiliz*. Birlikte bir müzik-teori performansı ve albümü üretmiş olmanın gururunu yaşıyoruz. Buradan dinleyebilirsiniz: www.wearenotsick.com (Albüm Eylül 2020’de çıktı ve haliyle Covid-19 kısıtlamalarına takıldı).

Pia Pol ve Astrid Vostermans’a, bu kitabı Valiz Publishers ile yayımlamak istemem üzerine gösterdikleri yakınlık için teşekkür ederim. Valiz ekibinin desteği bu kitabın sorunsuz bir şekilde üretilmesi açısından çok önemliydi. Simone Wegman bu süreçte bilhassa yardımcı oldu.

“Ağa Bağlı Psişe”, “Profilini Sil” ve “Zoom Yorgunluğu” metinlerini ilk kez yayımlayan Réka Kinga Papp ve *Eurozine* ekibine de teşekkür etmek isterim. “Ağa Ağıt” bölümü, ilk kez 2020 Berlin Transmediale Festivali’nin bir yayınında yer aldı. Direktör Kristoffer Gansing ve diğer katılımcıların dahil olduğu hazırlık niteliğindeki tartışmaların metne çok

yararı dokundu. “Stacktivism” bölümünün ilk hali, Christian Fuchs’un çabaları sayesinde, *tripleC* dergisinin hakemsiz kısmında yer aldı. Ayrıca, “Kripto Sanat” bölümüne doğrudan ve dolaylı katkılarından ötürü MoneyLab ağının bütün üyelerine, özellikle Siegen, Amsterdam, Lübllyana, Helsinki, Kanberra/Hobart, Berlin ve Wellington’daki (sanal) konferansların organizatörleri ve konuşmacılarına teşekkürlerimi sunarım. Geriye kalan bölümler, ilk kez bu kitap vesilesiyle okurlarla buluşuyor. *New Models*, *nettime*, *Hacker News*, *Rest of World*, *Cointelegraph* ve her daim huzur kaçıran *Zero Hedge*, çevrimiçi haberleriyle ilham kaynağı oldular.

Kitabın hazırlanmasında Berlin’deki temaslarım, bilhassa Pit Schultz, Alexander Karschnia, Cade Diehm, Michael Seemann, Antonia Majaca, Stefan Heidenreich, Anna-Vereena Nosthoff ve Felix Maschewski bir kez daha büyük rol oynadılar. Sorularıma yanıt veren “koro” üyelerine teşekkür ederim. Franco Berardi, Mieke Gerritzen, Miriam Rasch, Tiziana Terranova, Florian Schneider ve MoneyLab üyeleri Ela Kagel, Max Haiven, Jonathan Beller ve Akseli Virtanen’e ayrıca teşekkürler. Çalışmalarına verdiği destekten dolayı Dijital Medya ve Yaratıcı Endüstriler Fakültesi Dekanı Frank Kresin’e ve Ağ Kültürleri Enstitüsü’nün bütün araştırmacı, stajyer ve destekçilerine, bilhassa Maisa Imamović, Jess Henderson, Gianmarco Cristofari, Silvio Lorusso ve teknik yardımlarından ötürü Tommaso Campagna’ya teşekkür ederim.

Tripta Chandola, Sepp Eckenhausen, Michael Dieter, Donatella Della Ratta, Theo Ploeg ve Nate Tkacz editoryal destek sağladılar ve bölümlerle ilgili yorumlarımı paylaştılar. Chloë Arkenbout kitabın tamamını benimle birlikte gözden geçirdi. Bu kitabın oluşumunun her aşamasında bana sürekli destek olan, Sidney’deki dostum Ned Rossiter’i özellikle anmak isterim. Ve tabii, sevgi ve destekleriyle her gün ya-

nımda olan Linda'ya ve (bu esnada lise sınavına giren) Kazimir'e şükranla.

Kelimebaz redaktörüm Luke Munn (Tāmaki Makaurau/Auckland) ile ikinci kez çalışma şerefine nail oluyorum. Hakkını ödeyemem.

Bu kitap çaresizliğin kitabıdır. 5 Ağustos 2020 tarihinde Tronçais Ormanı'nın öte yakasında vefat eden Bernard Stiegler'in hatırasına adanmıştır.

Amsterdam, Aralık 2021

Platformdaki Hayaletler: İnternetin Çamura Batmış Aydınlanması

"Yapılabilecek en devrimci şey, olan biteni daima avaz avaz ilan etmektir." – Rosa Luxemburg / "Benim için özgürlük nedir, biliyor musun... Korkmamak."
– Nina Simone / "Benim teorim yok. Yalnızca anlatacağım bir hikâye var." – Elizabeth Freeman / "Yapılan son araştırmalara göre, yorgunum." – So Sad Today / "Çağımızın esas sorunu, yanlış bilinçdışıdır." – B.D. Geoghegan / "Aradığımız cevap, teoridir, evet ama soru ne ki?" – Johan Sjerpstra / "İnternet artık içimize işledi." – Patricia Lockwood / "Marxists.org daha güzel bir web sitesine sahip olsaydı devrim çoktan gerçekleşmişti." – Space Cowboy / "Sabahları haşarı memlerin [meme] kokusuna bayılıyorum." – Jamie King / "Twitter'da popüler olmak akıl hastanesinde popüler olmak gibi." – Rotkill / "Pozitif tutumun hiç hoşuma gitmiyor." – @ofterror.

Belli ki kapana kısıldık. Pandemi kapanmalarının perişanlığında düpedüz platforma tutsak düştük. Evden çalışma düzenine geçtiğinizde, *home office*iniz bir çağrı merkezine dönüşmeye başlayınca ve *Facebook*'u kapatamayacak derecede bitap düştüğünüzde ne yaparsınız? *Twitter*'da geyik yapar gibi söyleyecek olursam: "Telefonunuzdan nasıl kurtulabilirsiniz? Sadece yanlış cevaplar lütfen." Halbuki pandemiyi sıfırdan başlamak, bir sonraki aşamaya geçmek için değerlendirmek istemiştik. Beceremedik. Eski ve aynı olanın sunduğu rahatlığın ne denli güçlü olduğunu görmüş olduk. Alternatifler ortaya koyacak radikal bir teknolojik tahayyül yerine, dikkatimizi sahte haberlerle, iptal kültürüyle [*cancel culture*], siber savaşla dağıttık. Telefon ekranlarımızda akan felaket haberlerini durmadan kaydırmaya, yani moda tabirle *doom scrolling*e mahkûm olduk. Rahatsız edici memlerin, tuhaf kompo teorilerinin, pandemi istatistiklerinin ve bun-

lara kaçınılmaz olarak eşlik eden öfkeli çevrimiçi tartışmaların sonu gelmeyen yayılım ateşine maruz kaldık. Belli ki bütün bunların gelişigüzeelliği bize eğlenceli geliyor.

“Güçsüz olduğumuzu ve hayatımızın yönetilemez hale geldiğini kabul ediyoruz.”¹ Alkol bağımlılarına destek olmak amacıyla faaliyet gösteren Adsız Alkolikler grubunun on iki basamaklı programı bu itirafla başlar. Bu kitap da buradan başlıyor. Sen ve ben bireysel olarak platform bağımlılığını çözemeyeceğimiz için, her zamanki kanallara yapışıp kalıyor, kendimiz değişemediğimiz için de başkalarına öfke kusuyoruz. Ezcümle, kaleme aldığım bu yedinci vaka-yinamede de internet belasına odaklanmaya devam ediyor, içinde bulunduğumuz mevcut durağanlık evresini incelerken tutsaklığımızı nasıl sona erdirebileceğimizi, platformları platform olmaktan nasıl çıkarabileceğimizi sorguluyorum.

Gidebileceğimiz başka bir yer kalmadıysa ve kullanıcılar olarak, batamayacak denli büyük teknoloji firmalarına esir olduysak, psiko-kültürel halimize ne olur? İyi şeyler olmaz. Bazıları ısrarla içerlememizin, şikâyet etmemizin ve öfkelenmemizin enformasyon ekolojisinin biçim ve büyüklüğünden tamamıyla bağımsız olarak, insanlık halinin bir parçası olduğuna inansalar da ben ve benim gibiler çevrimiçi yaşıyan milyarların maruz bırakıldıkları zihinsel yoksulluğu ciddiye almamız gerektiği konusunda hemfikiriz. Artık depresyonu, öfkeyi, umutsuzluğu inkâr edemeyeceğimiz, bu hallerimizin telefona yeni bir uygulama indirdiğimizde birden ortadan kalkacaklarına inanmayı sürdürmeyeceğimiz bir noktadayız. Bağımlılık gerçek ve bedenimizin derinliklerine işlemiş durumda. Öğrendiğimiz alışkanlıkların tersini öğrenmeye, farkındalığımızı yaymaya mecburuz. Godot orada, ekrana bakakalmış, lobide oturuyor ve bir politika değişikliğinin ilan edilmesini bekliyor. Fakat hiçbir şey olmuyor.

1 <https://www.alcohol.org/alcoholics-anonymous/>

Neticede, gerilememize ve kadere boyun eğmemize şaşmamalı. Anna Tsing, *The Mushroom at the End of the World* adlı eserinin başında şöyle sorar: “Dünyanın altüst olduğunda ne yaparsın?”² Platforma tutsaklığımızla biz bu soruyu cevaplamışa benziyoruz.

Nerede kalmıştık?

David Bowie’yle birlikte soralım: Şimdi neredeyiz? Hollandalı yazar Geert Mak da televizyon programının her bölümüne, benim zihnimde de yankılanan benzer bir soruyla başlar: Nerede kalmıştık? Mak’dan ilhamla ben de platformları suçüstü yakalamayı umuyorum. 2018’in sonlarına doğru, *Sad by Design*’ın taslak metnini tamamladığım âna hükmeden kaygı verici koşulları hatırlamakta güçlük çekiyorum. Ne mutlu ki Richard Seymour, *The Twittering Machine* [*Şakıyan Makine*] adlı eserinde durumu özetliyor: 2019’a geldiğinde, “teknö-ütopyacılık tersyüz edilmiş bir halde geri döndü. Anonimleşme; trollüğe, törensel bir sadizme, habis bir kadın düşmanlığına, ırkçılığa ve alternatif sağ [*alt-right*] kültürlerle yaradı. Yaratıcı özerklik, ‘sahte haberlere’ ve enformasyonu magazinle harmanlayan yeni bir *infotainment* türüne yol verdi. Kitleler, sıklıkla kendi kendilerini de hedef gösteren linç güruhlarına dönüştüler. Yalnızca diktatörler ve diğer otoriter liderler değil, cerbezeli çevrimiçi medya profesyonelleri aracılığıyla iğneleyici ve aşırı duyarlı bir hava estiren IŞİD terör örgütü de *Twitter*’ı ve onun baştan çıkarıcı dil oyunlarını kullanmayı öğrendi. ABD ise, dünyanın ilk ‘*Twitter* başkanı’ını seçti. Siber idealizmin yerini siber sinizm aldı.”³ Biz de hevesle, şevkle hepsinin takip-

2 Anna Lowenhaupt Tsing, *The Mushroom at the End of the World*, Princeton University Press, Princeton, 2015, s. 1.

3 Richard Seymour, *The Twittering Machine*, Indigo Press, Londra, 2019, s. 27.